

Gnoseology of the legal nature of truth in the metanthropological dimension

Гносеологія правової природи істини у метаантропологічному вимірі

Oxana Levytska

Key words:

truth, gnoseology, meta-anthropological truth, meta-anthropological dimension, theology, existentiality, hypothesis, existential, morality, philosophy, ultimate dimension, inter-dimensional measurement, culture.

Ключові слова:

істина, гносеологія, метаантропологічна істина, метаантропологічний вимір, богослов'я, екзистенційність, гіпотеза, екзистенціал, мораль, філософія, межовий вимір, позамежовий вимір, культура.

Постановка проблеми. Першочерговим завданням є необхідність висвітлення істини у метаантропологічному вимірі.

Аналіз досліджень даної проблеми. Дана проблема частково знайшла своє відображення у наукових працях Аристотеля, Платона, М. Бахтіна, В. Соловйова, С. Сливки, І. Нерського, Л. Шестова, Н. Хамітова та інших науковців. Незважаючи на достатню кількість наукових статей, монографій та дисертаційних досліджень, вона все ще залишається невисвітленою у метаантропологічному вимірі.

Метою даної статті є висвітлення самої істини у метаантропологічному вимірі.

Виклад основного матеріалу. Істина – це властивість тверджень, яка полягає в їхній правдивості, відповідності до діяльності тощо. Це лише судження. У наукових пошуках слід прагнути не стільки сформулювати істину, скільки відокремити, збагнути її. Шукати істину не означає шукати істинні твердження, розкрити істину як шлях та життя замість абстрактних інтелектуальних постулат¹. Життєвий досвід людства виторував декілька перевірених практикою шляхів, кожен із яких має свою цінність. Ці шляхи найбільше обґрунтовують, незалежно один від одного, богослов'я, релігія, філософське богослов'я, філософія, наука, культура, філологія^{2 3}.

Богослов'я породило первинне слово «емет», яке означає надійність, вірність, правду, справедливість, амінь. Встановлено гімн істини: вона є сила, царство, влада, велич всіх віків. Оскільки богослов'я доводить, що властивість будь-якої людини (або людей) – істина, що її потрібно мати у серці (як екзистенціал), то зубожіння, винищення істини переважно супутні можливим бідам, які спіткають народ за непослух волі Божій⁴. Тобто старозавітне поняття «емет» означає реальність, яка вважається дійсною і обов'язковою, а тому і є істиною⁵. Істина – це реальність існування Бога, Ісуса Христа, Святого Духа і Євангелія, яка означає правдивість⁶. Полеміки, суперечки та різних думок стосовно істинного у світі практично не існує. В іншому випадку такі розбіжності від богословської догми стануть називатися єрессю і зникнуть з поля зору богословів та вірян.

Релігійні обґрунтування істини мають різний зміст, який залежить від національних ментальностей, від точки опори, відліку своєї історії, що лежить в основі поняття, що розглядається. Зокрема, в буддизмі пропагуються чотири «шляхетні істини». Перша істина (дукха): «існує страждання». Його неодмінно і

¹ Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. – К.: Дух і літера, 2011. – Т. 4. – С. 49–50.

² Мондін Б. Підручники систематичної філософії. Логіка, семантика і гносеологія. – Жовква: Місіонер, 2017. – Т. 1. – С. 224.

³ Православная энциклопедия. – М.: Церковно-научный центр «Православная энцикл.», 2008. – Т. XXVII. – С. 646.

⁴ Там само. – С. 646–647.

⁵ Там само. – С. 426.

⁶ Ринекер Ф., Майер Г. Библиейская Энциклопедия Брокгауза. – Кременчуг: Христианская зоря, 1999. – С. 426–428.

обов'язково зазнає будь-яка жива істота, тому все життя – страждання⁷. Світ повний страждань. Народження – страждання, смерть – страждання. З'єднання з неприємним – страждання, розлучення з приємним – страждання. Навіть нейтральні емоційні стани не вільні від впливу причин і обставин, які людина не може контролювати. Людина залучена в процес, який передбачає страждання⁸. Друга істина (самуд): «є причина страждання – наше «Его», у якого є бажання». Вони стимульовані невіглаством і спричиняють дії, що створюють карму⁹. Причина страждання полягає в жадобі, що призводить до круговороту народження і смерті. Джерело страждання – прихильність і ненависть, корінь яких міститься у невіданні, незнанні істинної природи всіх істот і неживих предметів. Це хибний світогляд, вигадування повної протилежності істини, помилкове розуміння реальності¹⁰. Третя істина (ніродхі): «можна припинити страждання». Повне викорінення і добрих, і поганих бажань відповідає стану нірвани, коли людина перериває процес відродження¹¹. Усунення забруднення розуму (прихильності, ненависті, заздрості й нетерпимості), добрі думки, добра карма – це і є істина про стан за межами страждання і причин¹². Четверта істина (марга) стверджує: «є шлях до припинення страждань». Це т. зв. «благородний восьмирічний (середній) шлях», який складається з правильного розуміння, правдивого наміру, правдивої мови, правильної поведінки, правильного життя, правильного зосередження¹³. Він пов'язаний із трьома різновидами плекання чеснот: моральністю, зосередженням і мудрістю. Духовна практика проходження цими шляхами приводить до істинного примирення страждання і знаходить свою найвищу точку в нірвані¹⁴.

Істина в ісламі сформульована у вигляді п'яти «стовпів ісламу». Перше стовпом є свідчення істини – «Немає бога, крім Аллаха; Мухаммед – пророк Аллаха». Свідчення істини хоча б один раз в житті повинно виголошуватися голосно, правильно і свідомо, із розумінням його значення і за велінням серця. Це фундаментальне переконання лежить в основі віри в ангелів, Коран, черговість пророків, Судний день. Другим стовпом є п'ять щоденних колективних молитов. Третім стовпом є обов'язковий податок, який називається закят («очищення», яке означає, що виплата податку робить залишок багатства чистим з погляду права і релігії). Це єдиний постійний податок, введений Кораном, він стягується щорічно у вигляді зерна, худоби і грошей. Об'єм залежить від продукції. Четвертим стовпом є піст протягом місяця рамадана. Утримання починається удосвіта і закінчується з заходом сонця, під час дня прийом їжі, пиття і куріння заборонені. Для того, хто хворий або мандрує, піст можна відкласти до «іншої рівної кількості днів». «Для тих, хто може дозволити собі це», рекомендується також щоденне годування когось із бідних. П'ятим стовпом є щорічне паломництво (хадж) до Мекки, яке є обов'язковим для кожного мусульманина, котрий один раз в житті повинен «забезпечити когось, хто здатний скоювати його» і надати достатньо провізії для сім'ї на час його відсутності¹⁵.

Індуська релігія найбільше вбачає істину у природному законі карми. Карма (від санскр. – дія, діяння, справа, жертвоприношення, жеребкування) – одне із центральних понять індійської філософії, релігії та культури. У цьому природному законі відображено вплив суми скоєних індивідом дій (тілесних, мовних, майнових, ментальних) на все його подальше життя і характер (майбутній соціальний статус, стать, зовнішність, тривалість життя, благополуччя, здоров'я та ін.). Тобто, карма – це результат людських добрих і поганих вчинків, які за невблаганним законом причин та наслідків викликають справедливу відплату як передумову подальшого існування. Карму можна ще розуміти як духовну працю з метою морального вдосконалення людини. Вона визначає не лише способи існування індивіда, а й подолання людської недосконалості та звільнення від тягаря безконечних перероджень¹⁶.

⁷ Релігієзнавчий словник / за ред. А. Колодного, Б. Лобовика. – К.: Четверта хвиля, 1996. – С. 48.

⁸ Релігії. Чотири шляхетні істини / [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://15806/religiyeznavstvo/chotiri_blagorodni_istini.

⁹ Релігієзнавчий словник / за ред. А. Колодного, Б. Лобовика. – К.: Четверта хвиля, 1996. – С. 48.

¹⁰ Релігії. Чотири шляхетні істини / [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://15806/religiyeznavstvo/chotiri_blagorodni_istini.

¹¹ Релігієзнавчий словник / за ред. А. Колодного, Б. Лобовика. – К.: Четверта хвиля, 1996. – С. 48.

¹² Релігії. Чотири шляхетні істини / [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://15806/religiyeznavstvo/chotiri_blagorodni_istini.

¹³ Релігієзнавчий словник / за ред. А. Колодного, Б. Лобовика. – К.: Четверта хвиля, 1996. – С. 48.

¹⁴ Релігії. Чотири шляхетні істини / [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://15806/religiyeznavstvo/chotiri_blagorodni_istini.

¹⁵ Всемирная энциклопедия: Религия / глав. ред. М.В. Адамчик. – Минск: Современный литератор, 2003. – С. 772–773.

¹⁶ Новая философская энциклопедия: в 4 т. / глав. ред. В.С. Степин; Ин-т философии РАН. – М.: Мысль, 2001. – Т. 4. – С. 219–220.

Іудаїзм найбільше пов'язаний з особою Мойсея. Подібно до Мухаммеда в ісламі, Мойсей виконує всі основні інститути Ізраїлю, головним серед яких є істина. Зі Старого Завіту (особливо Тори) можна вивести такі положення істини:

- заповіді формулювалися як встановлення Господа, тобто виражали Його високу волю;
- вони призначалися для всього народу в цілому, Мойсей же просто передавав божественне послання підданам Господа;
- суспільний характер був істотною рисою заповідей, оскільки народ в цілому був відповідальним за їх виконання. Істина полягає в тому, що ізраїльтяни відкинули будь-яких інших богів, виключили культ ідолів як таких, відмовилися від всіх магічних практик. З'являється відданість одному Богу, Яхве¹⁷.

П'ятою світовою релігією є християнство. Вважаємо, що істину християнства висвітлює богослов'я та філософське богослов'я, яке інколи називають християнською філософією.

Засновником філософського богослов'я як першої філософії вважається Аристотель. У своїх фундаментальних працях «Про виникнення і знищення», «Про небо», «Про душу» та ін. він наводить істину про існування і природу Бога. На користь існування Бога Аристотель подав два аргументи: порядок Всесвіту («Про філософію») і поставання речей («Метафізика», кн. XII). Порядок вимагає найвищого управителя, тоді як поставання зводиться до нерухомого рушія¹⁸. Філософсько-богословську істину сформулював Фома (Тома) Аквінський у п'яти доказах існування Бога. По-перше, Бог – це непорушний рушій, бо, згідно з аргументом Аристотеля, рух передбачає непорушного першорушія; по-друге, ланцюг причин та наслідків не може йти у нескінченність, отже, необхідно припустити існування першої причини – Бога; по-третє, мусить існувати остаточне джерело будь-якої необхідності, бо випадкове припускає існування необхідного; по-четверте, всі предмети розрізняються якісно і за мірою досконалості, тому повинно існувати щось, що б було найвищою мірою реальності та досконалості; по-п'яте, ми бачимо, що навіть неживі речі служать певній меті, і ту мету має визначати якась істота, що існує поза тими речами, бо тільки живе може мати внутрішню мету¹⁹.

У християнстві питання істини висвітлені у Священному Писанні. Так, старозавітне поняття «емет» означає реальність, яка вважається дійсною і обов'язковою, а тому і є істиною. Ідеться про щось твердо встановлене і таке, що дійсно існує; крім того – це справедливість, правдивість, надійність, вірність, щирість, чесність, фактична суть справи, яка відповідає істинним висловлюванням, правдиве вчення, праведна віра, але передусім Божественна реальність. Найважливіша біблійна істина – це реальність існування Бога, Ісуса Христа, Святого Духа і Євангелія²⁰.

Підсумовуючи дослідження Аристотелівської першої філософії, яка об'єднує у теперішньому розумінні вчення про Бога, фізику і метафізику, потрібно визначити основні гіпотези первинних (дофілософських) вчень про істину, які надалі творчо розвиватимуть філософія, наука та культура.

Таких гіпотез існує дві. Перша гіпотеза (активна форма) означає «бути скритим», «вислизнути із уваги», «залишатися непоміченим». Тобто це «нескритість», явленість сущого в його буттєвій повноті. Друга гіпотеза (медіопасивна форма) означає «забувати», «підлягати забуттю». Це щось «незабутнє» людиною, стійкий зміст людської свідомості²¹. Тобто, філософія та інші науки повинні екзистенційну істину²² розмежувати на «пристрасть до істини» (філософія) від «втягування в істину»²³.

У філософії розрізняють дві основні позиції щодо істини. Вузька позиція – це віднесення поняття істини тільки до логічно побудованих пропозицій природничих та штучних мов, а саме: до стверджувальних суджень суб'єктивно-предикатного виду, в якому застосовується істинна оцінка (істина – брехня). Це операціоналістська позиція, яка дозволяє однозначно розрізнити істинні і фальшиві судження за допомогою визначеного критерію істини. Широка позиція – істинним може бути не тільки стверджувальне описове судження, але і модальне судження (моральна норма, естетичний ідеал, критична

¹⁷ Сливка С.С. Юридична деонтологія : [підручник] / С.С. Сливка. –

¹⁸ Мондін Б. Підручники систематичної філософії. Логіка, семантика і гносеологія. – Жовква : Місіонер, 2017. – Т.1. – С. 13.

¹⁹ Мондін Б. Там само. – С. 643.

²⁰ Ринекер Ф., Майер Г. Библиейская Энциклопедия Брокгауза. – Кременчуг : Християнська зоря, 1999. – С. 426–427.

²¹ Православная энциклопедия. – М. : Церковно-научный центр «Православная энцикл.», 2008. – Т. XXVII. – С. 651–652.

²² Там само. – С. 698.

²³ Там само. – С. 699.

оцінка), запитальна пропозиція, філософська чи наукова проблема, неявно (невербально) виражене переконання, практична дія²⁴.

Ці дві позиції мають місце у метаантропології права: у буденному, межовому, позамежовому екзистенційному вимірі. Зокрема, у буденному вимірі поняття «істинне» висвітлює, в основному, позитивне право. Людина щодня буденно ставиться до всіх суспільних процесів і намагається адекватно оцінити предмети чи суспільні явища. Оцінка, як правило, збігається із основними нормами позитивного права. Людина намагається оцінити явище чи предмет із позицій елементарної моралі, яка стосується дій людини.

Межовий вимір правової природи істинного вже не задовольняється позитивним правом, його правовим полем, яке регламентує лише її фізичні дії, поведінку. Цей вимір потребує екзистенційного проникнення у сутність людини, який дає відповіді на мотиви поведінки, спонукальні чинники. Пізнання істини потребує вищої моралі, яка регулює думки, почуття, пристрасті. Істина визначає Невидимий регулятор – екзистенціал, а також деякі норми природного права.

Позамежовий вимір потребує володіння нормативною базою природного і надприродного права.

Найбільш повно відображає метаантропологічну теорію правової істини об'єктивізм В.Соловйова та екзистенціалістські відповіді Л. Шестова, М. Бердяєва, М. Бахтіна.

На думку В.Соловйова, існує три різновиди істини: емпіричний (душа), логічний (розум), понадособовий (дух). Істина філософська, істина як безумовно суще відкривається лише духові. Дослідження В. Соловйова насичене цілковито абсолютистською інтерпретацією істини: істина – це «те, що реально є» в понадособовому об'єктивному світі²⁵.

Існує три форми екзистенціалістської відповіді на об'єктивізм В. Соловйова щодо істини: екзистенційний партикуляризм Л. Шестова, актуальністичний персоналізм М. Бердяєва та етичний екзистенціалізм М. Бахтіна.

Суть істини, за Л. Шестовим, полягає в екзистенційній події, яка трапляється у людині. Саме актуальність цієї події складає «те, що реально є». Істина як «істинно суще» є окремішною й особистою, відмежованою від всезагальної необхідної істини, яка нав'язує себе «всім»²⁶.

Істина М. Бердяєва – це опозиція між абстрактною чи інтелектуальною істиною, з одного боку, та істиною екзистенційною – іншого. Істина пізнається у свободі й через свободу. Людина завжди має чинити індивідуально й індивідуально розв'язувати моральнісне завдання життя, має виявляти творчість у моральнісних актах свого життя, жодної миті не повинна перетворюватися на моральнісний автомат. Моральнісна совість людини повинна кожної миті життя проявляти творчість і винахідливість. Етика творчості є етикою енергетичною та динамічною. В основі життя лежить енергія, а не закон. Енергія створює закон. Істина в жодному разі не може накидатися людині ззовні; вона не є просто об'єктивною сутністю, яка перебуває у зовнішньому світі та репрезентується абстрактними поняттями.²⁷

М. Бахтін пропонує розкривати поняття «істинне» лише з позицій нової першої філософії, оскільки сучасна наукова філософія є спеціальною теоретичною філософією царин культури та їхньої єдності. Предметом першої філософії М. Бахтіна є особний стосунок особи до світу, якого вона досягає через свої і відповідальні дії. У цьому підході теоретична істина не є головною проблемою, бо суб'єкт завжди стикається з більш фундаментальним запитанням «що я маю робити?». «Те, що реально є», радше не дається, а задається: його треба ще досягти. Кінцевий предмет екзистенційної філософії вчинку лежить усе ж не в теоретичній, а в практичній площині. Він полягає в тому, щоб «ствердити факти своєї осібної незамінної причетності до буття», тобто «увійти в подію буття». Вчинок – це спосіб від знаходження людиною своєї окремішності, а разом із тим і окремішності навколишніх речей. Речі та істоти досягають найбільшої повноти уособлення в подієвості вчинку, яка долає часткові об'єктивні істини через ствердження правди співбуття. У цьому філософія є надмірно теоретичною, їй бракує цілісності, і розкрити зміст істини найбільше вдається першій філософії²⁸.

²⁴ Новая философская энциклопедия: в 4 т. / глав. ред. В.С. Степин; Ин-т философии РАН. – М.: Мысль, 2001. – Т. 2. – С. 169.

²⁵ Европейський словник філософії: Лексикон неперекладностей. – К.: Дух і літера, 2011. – Т.4. – С. 50.

²⁶ Там само. – С. 51.

²⁷ Там само. – С. 51–52.

²⁸ Там само. – С. 52–53.

Тобто М. Бахтін у першій філософії доводить, що істину можна пізнати не теоретично, а практично завдяки вчинкам (діям, думкам, почуттям, пристрастям). Ці вчинки, екзистенційні чинники є визначниками відношення людини до богослов'я, а, значить, і своєрідними індикаторами істини.

Істину обґрунтовує також і наука, зокрема наука про істину. Н. Хамітов наголошує, що наука (у філософсько-антропологічному аспекті) – це форма культури, в якій відбувається понятійне моделювання людини і світу. Наукове пізнання у своїх фундаментальних теоретичних формах і є намаганням відійти від стихії волі до життя і волі до влади в стихію волі до істини²⁹.

Щоб знайти істину, потрібна творча діяльність людини у сфері духу від екзистенції до трансцендентального, і потрібно ввійти у метасвіт, щоб зрозуміти певні закономірності відповідних законів. Ідеться про духовні закони, які за певних умов можуть продукувати знання, скеровані у бік істини. Отримати саму істину в науці людині навряд чи вдасться. Тому, на нашу думку, людина отримує певну систему знань на базі відомих даних, утворює онтологічну емпіричну базу, набуває наукового досвіду і пізнає ті напрями, які забезпечують моделювання істини.

Моделювання істини здійснюється за допомогою законів науки. У цих законах ми вбачаємо необхідну базу онтологічних знань (яка об'єктивно існує), яку слід використовувати для виведення деяких аспектів істини (подібно до доведення теореми). У координатах метаантропології і в сприйнятті, і в створенні культура є результатом межової напруги людини, межового буття людини. У культурі відбувається не тільки нарощування межової напруги, але і її зняття через катарсис, що виявляється в екзистенційних станах журби, жаху, відчаю, гніву. У цьому контексті культура виступає як об'єктивізація людської волі до пізнання і волі до творчості³⁰. Ідеться про метаантропологічні можливості людини у сфері пізнання істини.

Доцільно розглянути приклад метаантропологічного обґрунтування істини у позитивному праві, яке творить держава через відомі гілки влади: законодавчу, судову і виконавчу. Держава намагається віднайти істину у буденному, дуже рідко у межовому рівні (у конституційних нормах), однак практично відсутні культурологічні дії у позамежовому вимірі. Суди і виконавча гілка влади задовольняються істиною буденного виміру. Тому можна порівняти таку істину з цінністю, цивілізаційним здобутком.

Висновки. Отже, якщо культурний продукт не потрапляє у цивілізацію, особливо у міжнародну, то утворене поняття істини може мати онтологічну цінність, а може й не мати. Це залежить від онтологічного статусу цивілізації, адже сучасна світова цивілізація поступово віддаляється від природних онтологічних норм. Тому поняття істини часто підміняє фальшивою істиною (лжеістиною), і критерієм істини не може повноцінно слугувати практика, яка часто є неправомірною. Хоча сама метафізика є культурою чи творінням людини, вона здійснює іспит істинного в культурі. Метаантропологічні напруження людини у сфері пізнання істини отримують (або не отримують) визнання від метафізики. У випадку отримання визнання з'являється метафізика культурних цінностей, що є виразником духу народу. Дух народу пропагує ту істину, яку він сповідує і яку реалізовує у всіх його культурологічних витворах.

Анотація

У статті досліджується істина у метаантропологічному вимірі, адже однією із цінностей права є встановлення істини у різноманітних відносинах. Цю дію офіційно виконують юристи, яким суспільство довірило вирішувати долі в особливих випадках, які не завжди пов'язані з правопорушеннями. У неправових відносинах істину намагаються встановити треті особи. Також до істини між собою звертаються дві зацікавлені особи. Існують й інші ситуації, які потребують істини, тому дослідження в даному напрямі має велике практичне застосування.

²⁹ Стружевський В. Онтологія. – К.: Дух і літера, 2014. – С. 232.

³⁰ Бердяев Н.А. Истина и откровение. СПб.: Изд-во Русского Христианского гуманитарного института, 1996. – С. 185.

Summary

The article explores the truth in the metatropological dimension. One of the values of law is the establishment of truth in various ways. This action is officially carried out by lawyers, whom the society has entrusted with solving fates in special cases, which are not always related to offenses. In non-legal relationships, the truth is trying to establish third parties. Also, two interested persons are referring to the truth. There are other situations that require truth, so research in this area has great practical application and the value of approval.

Використана література:

1. Бердяев Н.А. Истина и откровение. СПб. : Изд-во Русского Христианского гуманитарного института, 1996. – 156 с.
2. Всемирная энциклопедия: Религия / глав. ред. М.В. Адамчик. – Минск : Современный литератор, 2003. – 832 с.
3. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. – К. : Дух і літера, 2011. – Т. 4. – 488 с.
4. Мондін Б. Підручники систематичної філософії. Логіка, семантика і гносеологія. – Жовква : Місіонер, 2017. – 248 с.
5. Новая философская энциклопедия : в 4 т. / глав. ред. В.С. Степин; Ин-т философии РАН, Нац. общ.-наук. фонд. – М. : Мысль, 2001. – Т. 2. – 634 с.; Т. 4. – 606 с.
6. Православная энциклопедия. – М. : Церковно-научный центр «Православная энцикл.», 2008. – Т. XXVII. – 752 с.
7. Релігієзнавчий словник / за ред. А. Колодного і Б. Лобовика. – К. : Четверта хвиля, 1996. – 392 с.
8. Релігії. Чотири шляхетні істини / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://15806/religiyevnavstvo/chotiri_blagorodni_istini
9. Ринекер Ф., Майер Г. Библиейская Энциклопедия Брокгауза. – Кременчуг : Христианская зоря, 1999. – 1120 с.
10. Сливка С.С. Юридична деонтологія : [підручник] / С.С. Сливка. – К. : Атіка, 2012. – 296 с.
11. Стружевський В. Онтологія. – К. : Дух і літера, 2014. – 312 с.

Oxana Levytska,

*PhD student of Theory and Philosophy of Law
INPP NU "Lviv Polytechnic"*